

СВЕТА ЗЕМЉА (ИСТОРИЈА И ЕСХАТОЛОГИЈА)*)

Свешћом Земљом названа је територија данашњег Израела, то јест Палестина. Израз „Света Земља“ среће се дословно код Пророка Захарије (2,16) и у Књизи Премудрости Соломонове (12,3), где је названа и „земљом драгоценијом Богу од свих других“ (12,7).

Назив пак *Палестина*, старојеврејски *Pal est h*, означава „земљу Филистеја“, који су крајем 13. века пре Христа заузели овај простор и дали му име, о чему говори касније и грчки историчар Херодот.

Но најстарији библијски назив за ту територију је „Ханан“ (Суд.4,2), „земља Ханан“ или „земља Хананаца“ (1Мојс.11,31; 2Мојс.3,17). Нешто касније у Старом Завету она се назива „Земља Израиља“ (1Цар.12,19) и „Земља Господња“ (Ос.9,3) или просто „Земља“ (Јер.11,9), дакле *Земља* парекселанс. Отуда у данашњем говорном језику у Израелу назива се једноставно *Ерец* или *Хаарец* = Земља (уп. Пс.103/4,14: „Хамоци лехем мин *ха-арец*“ = „произвести хлеб из земље“).

У Новом Завету назива се „Земљом Израиља“ и „Земљом Јудејском“ (Мт.2,20; Јн.3,22), али и „Земљом обећаном“ (Јевр.11,8-9) коју је патријарх Авраам од Бога „добио у наслеђе“ и „вером се настанио у земљи обећаној као у туђој“. У овим последњим речима садржан је и један виши историјски, метаисторијски смисао Свете Земље, али о томе касније.

Укратко речено, Палестина је *Земља* библијска – земља *свешћене исћорје* и *свешћене географије* трију великих

*) Прво објављивање у НИН-у, Београд, 31. 12. 1989.

светских религија: Јеврејства, Хришћанства и Ислама. Да је погледамо најпре географски.

У наше време библисти зову шири географски простор Блиског Истока, у који спадају Палестина, Сирија и Месопотамија, изразом пригодним за то поднебље – „плодни полу-месец“. То је онај географски простор који се у виду једнога лука или *дуге* пружа изнад Сиријско-арабијске пустиње и спаја Персијски залив са Средоземним и Црвеним морем. С горње стране овог географског лука налазе се планински масиви Ирана, Јерменије и малоазијског Тавроса, а са доње стране је Сиријска и Арабијска пустиња. На том простору су четири веће реке: Тигар, Еуфрат, Оронта и Јордан и – на крају тога лука – река Нил. Источни крак „плодног полумесеца“ чини Месопотамија, а западни је долина између Јудејске пустиње и Средоземног мора и спушта се до долине Нила. Палестина је југозападни крај тог великог географског лука који повезује Азију, Африку и, преко Средоземља, још и Европу.

Овај кључни простор, на тремеђи старих континената наше планете Земље, био је насељен од најранијих времена и представља огњиште људске цивилизације. За Европу је управо тај простор био пре свега *Исток*. Био и остао. Јер, несумњиво, нема Европе без овог њој тако *Блиског* Истока.

Тако је Палестина, будући спона између Месопотамије и Египта, била истовремено и спона и средиште Истока и Запада. Тај блискоисточни простор, или ако хоћемо другачије да кажемо, простор источномедитеранског басена, јесте колевка европске цивилизације, а по своме географском и духовном склопу није ни само Исток ни само Запад. Овај простор, како географски тако и духовно, никада није био затворен, већ је увек био у комуникацији: са Арабијом и Месопотамијом и преко Ирана (=Персије) са Индијом, затим преко Египта и Нубије са Африком, а такође преко Мале Азије и Средоземног острвља са Европом. Палестина је, дакле, била у сталној вези са Месопотамијом и њеном цивилизацијом, са Египтом и његовом цивилизацијом, и такође врло рано

са Егејском и Јелинско-римском цивилизацијом и културом. Али, Палестина као *Света Земља* има своју, Библијску цивилизацију, и у њу су ушле све три ове цивилизације.

Саму Палестину, географски гледано, чини у централном делу Јудејска висораван, или по библијски *Есдраелон*. Протеже се од пустиње Негев или Негиб на југу, тј. од Синајског полуострва, па до планине Кармел на северозападу и планине Хермон на северу, тј. до планинског венца Ливана и Антиливана. Висина овог централног платоа достиже до преко 1000 м надморске висине, а код Мртвог мора се спушта чак на 380 м испод морског нивоа. Западно од овог централног дела су падине које силазе до обале Средоземља, док источни део Палестине чини долина реке Јордан, који тече од Галилејског до Мртвог мора. Источна страна долине зове се Прекојорданија (=Трансјорданија) која се наслања на Сиријску и Арабијску пустињу.

Северни део Палестине зове се Галилеја, средњи Самарија, јужни Јудеја. Дужина читавог тог географског простора је 230-250 км, ширина од 60 до 120 км. Планине у Галилеји су Кармил и Тавор и преко Генисаретског језера Голанска висораван; у Самарији су Гавал и Гаризин, а у Јудеји су Неби-Самуел код Јерусалима и гора Сион у Јерусалиму, и источно Јелеонска (=Маслинска) гора, а по Јудејској висоравни има и других гора.

Клима у Палестини је разноврсна – има медитеранске, пустињске и планинске, а таква је и плодност њене земље. Креће се од обиља до оскудице, па се зато ова земља у Библији назива „земљом у којој тече мед и млеко“, али и „земљом пустом и безводном“ (1Мојс.13,11; Пс.62/63,1). Географска и климатска разноврсност Палестине као да је најављивала сложеност њене људске историје, о којој ћемо рећи неку реч више.

Прастановници Палестине били су Аморејци, Хананци, који су ту живели око двадесетог века пре Христа. Затим следе Арамејци, који су у Палестини и Сирији живели око 13. века, и такође Филистејци, приближно из истог времена,

по којима је земља добила име, као и многе друге етничке групе о којима се говори у Библији.

Јеврејски праотац, велики патријарх *Авраам*, долази у ову земљу у 19. веку пре Христа (приближно око 1850. године пре Христа), из Месопотамије, из Ура Халдејског (= *Сумерског*) у јужном току Еуфрата. На позив Божији он креће отуда преко Харана (северније уз Еуфрат), одакле је затим дошао и патријарх Јаков, први који је назван именом *Израел* (по Библији: „Онај који је видео Бога“, „који се суочио [сучелио] с Богом“ – 1Мојс. гл. 28 и 32), по коме је цео Јеврејски народ добио име Израел = Израил. Аврааму и његовом потомству обећана је од Бога земља *Ханаан*, названа тако по својим дотадашњим становницима. По томе обећању Божијем је ова земља названа „*Земљом обећања*“, како ће на то подсетити велики Јеврејин и велики Хришћанин Павле из Тарса (Јевр. 11,9).

Авраамови потомци, и поред овог обећања, ускоро силазе из Палестине у Египат, у време када тамо владају Хикси (око 1700-1550). Присуство Јевреја у Египту сигурно је посведочено у време фараона Ахенатона (1364-47) и Рамзеса II (око 1250), када цео народ служи овом моћном фараону као робље, радећи „плитургију“ (производњу цигле – 2Мојс. 5,7-8) и градећи пирамиде. Због тешког изабљивања Израела у Египту, велики *Мојсије* – пророк позван од Бога Авраамовог, Исаковог и Јаковљевог, кад је као лутајући номад (= *иасџир*) видео под Синајском гором *Куџину у иламену* (позната тема православне иконографије „Купина неопалива“) и из ње чуо глас *Јахвеа*: „Ја сам Онај Који Јесам“ и ово је „*свешта земља* на којој стојиш“ (2Мојс. 3,5) – извео је Јевреје из Египта на Синајско полуострво (половином 13. века пре Христа). Ту, под стеновитим Синајем и Хоривом, Мојсије је примио од Бога „*Тору*“ = Закон: десет заповести и остале религиозно-моралне и друштвене прописе *Завеша* или тачније *Савеза*, који је склопљен између Бога и Израилца (2Мојс. гл. 7-24).

После 40-годишњег лутања по пустињи, Израелски народ се настањује у Палестини (око 1200. године) под вођством Исуса Навина. Следећа два века траје период Судија и запо-

чиње доба Царева. Негде 1000-те године моћни и славни цар Давид, иначе песник и музичар и пророк, заузима *Јерусалим* који постаје престоница Израела, религиозни центар *Јудејсџива*, *Хришћансџива* и *Ислама* до данас. Од тога времена кроз све векове Јерусалим као *Свешти Град* постаје символ читаве Палестине као *Свеште Земље* и символ Земље уопште и свега Човечанства.

Јерусалим је, иначе, био стари ханански град. Још у староегипатским текстовима (око 1900.г. пре Христа) помиње се као *Urusalem*. Негде у исто време кад патријарх Авраам долази у Ханаан, Јерусалим је био град Мелхиседека, цара Салимског, чије име по Библији значи „цар правде и цар мира“ (1Мојс. гл. 14; Јевр. гл. 7), што је опет наговештај велике будућности, то јест месијанске есхатологије. Прастановници Јерусалима, с почецима негде око 3000.г. пре Христа, били су Аморити и Хитити, који су се звали и Јевусеји, од којих касније Давид и осваја *Јерусалим* (чије име највероватније значи *град Мира*, али историјски гледано, његов *мир* је буран каква је и сва историја Земље и рода људског, чији је символ постао Јерусалим). Давид је у Јерусалиму подигао царску *кулу* (= *гвор*) на *Сиону*, највишем месту Светога Града, а син му Соломон подиже велелепни *Храм* Божији, на нешто нижем узвишењу Морији („гора Храма“), где је, по предању, праотац Авраам, по Божијој заповести, био готов да жртвује сина Исака и где је у близини узвишење Голгота, на којем се за човечанство жртвовао Исус Христос, Син Божији.

У библијском контексту Старог Завета Јерусалим је, као што рекосмо, схваћен као символ Свете Земље Израела као народа, а у продужетку и као символ Земље уопште и читавог Човечанства. Зато преко великог Пророка Исаије Бог говори Јерусалиму: „Ако и жена заборави пород свој, ја нећу заборавити тебе. Ево, на длановима својим насликао сам зидове твоје, и преда мном си заувек“ (Ис. 49,16). Трајност овог завета или зарицања Божијег, по Св. Писму, јесте трајност љубави Божије према Човеку и Космосу. То Јахве поручује Израелу и преко Јеремије Пророка (Јер. 31/38,3-31), најављујући

тако свој *нови завет* (=савез) са Човечанством: „Љубим те љубављу вечном, зато ти и чиним милост“.

Овде постоји једна божанска, тачније богочовечанска дијалектика око теме Јерусалима као Светог Града и Палестине као Свете Земље. Она је и данас актуелна, но о томе касније, док најпре завршимо са историјом.

Око 700. године Асирци, заузевши већ северни део Палестине, опседају Јерусалим, али ће град освојити и покорити тек вавилонски цар Навуходоносор, године 587. пре Христа. Месец дана касније војсковођа Набузардан разориће Храм и Свети Град и одвести Јудејце у вавилонско ропство. После педесетак година, персијски цар Кир осваја Вавилон (538. г.) и дозвољава Израелцима повратак из ропства у отаџбину. Тада ће бити обновљен и Храм и Град под Зоровавељем и Јездром. Александар Македонски осваја Палестину године 333. и тако у њој започиње јелинистички период, који ће трајати до 63. године, када Римљанин Помпеј преузима Јерусалим. Римско-византијска управа у Палестини трајаће све до доласка муслимана 637. године.

Велики и славни период јудејских царева у Јерусалиму, који ће трајати око пола миленијума, доба је развоја и успона, али и падова Светог Града и Свете Земље, и материјалних и духовних. Асирско-вавилонско ропство пресекао је тај развој. Потом су дошли периоди персијске, грчке и римске владавине над Израелом и национално-религиозног отпора, о чему говори *Књиџа Пророка Данила и Макавејске књиџе*. Кроз све то време траје и доба *Пророка* Божијих у Израелу, великих и малих, започето са Пророком Илијом Тесвићанином, грандиозном фигуром израелске свештене историје, који има свој пандан у лицу Пророка Јована Крститеља у време Христово.

Појава и делатност *Пророка* у Светој Земљи и Јерусалиму пресудан је догађај у историји Израела и Палестине и неупоредив у историји читавог човечанства. На Пророке се надовезује Исус Христос, *Велики Пророк* из Назарета у Галилеји, Син Божији и Син Човечији – *Месија*, Који својом смрћу

и васкрсењем у Јерусалиму проширује географско-историјске границе Свете Земље и Светог Града, претварајући тако историју у есхатологију. На Христа се настављају новозаветни *Ајосџоли*, који осмишљавају и употпуњују Пророке, и Старозаветну Скинију (= *Синаџогу*) претварају у Цркву. Без Пророка и Апостола, са Христом = Месијом у свом центру који их спаја, испуњује и осмишљује, несхватљива је и необјашњива историја Палестине, Израела и читаве Јудео-хришћанске цивилизације, а то ће рећи и наше Европске цивилизације.

Христовој појави у свештеној историји и свештеној географији Палестине претходило је период Макавејских борби у Палестини и појава религиозних покрета и фракција у Израелу, које су биле израз настојања Израелског народа да се одупре утицајима јелинистичке и римске религије и културе, синкретистичке и пантеистичке по свом садржају. Истовремено је то све било и одраз израелског и свељудског „ишчекивања народа“ (προσδοκία ἔθνων), како је наговестио још праотац Јаков = Израел (1 Мојс. 49, 10; уп. 1 Петр. 3, 12-13). Било је то време *очекивања Месије – Христа*, о чему речито говоре многа библијска и ванбиблијска сведочанства. Ово месијанско ишчекивање и Јудејаца и Јелина и других народа Истока сумарно је, половином 2. века по Христу, изразио Јустин Философ (родом из Самарије а живео у Риму) речима: „Исус Христос је нови Закон и Нови Завет и нада (προσδοκία) свих оних који из свих народа ишчекују Божија добра“ (*Дијалог с Трифуном Јеврејиним*, 11, 4).

Христово доба у Палестини и Јерусалиму забележено је у Јеванђељима и Делима Апостолским. Данашња *Света Месија* у Светој Земљи у највећем броју представљају географију Христове биографије, како је то приметио још Свети Кирило Јерусалимски. Палестина и Јерусалим су предметени земаљски животопис Христов, земна топографија Његове небоземне биографије. То, уз све остало, потврђују и савремена археолошка истраживања и налази широм Палестине, које задњих година заједнички изводе хришћански и израелски археолози и библисти.

Многе библијске споменике и трагове из старозаветног и хришћанског времена у Светој Земљи порушили су римски освајачи: Веспасијанов син и војсковођа Тит разорио је Јерусалимски Храм 70. године (73. године освојена је и позната по трагици Јеврејског народа тврђава Мецанда = Масада на обали Мртвога мора); цар Хадријан је потпуно разорио Јерусалим 133. године и на његовом месту основао нови град „Елија Капитолина“ (са Јупитеровим храмом на месту Јахвеовог!).

Већ у време првог освајања Јерусалима 70.г. хришћани су напустили Град и избегли у Пелу у Трансјорданију, одакле су се већ половином 2. века почели полако враћати у Палестину и Јерусалим. При Хадријановом разорењу Јерусалима (133.г.) Јевреји су расејани у дијаспору (која је, за многе од њих, била започела од раније). Њима је у тим потоњим вековима био забрањен повратак у Јерусалим и преостајао им је само тужни хаџилук на *Зиг Плача*, остатак од последњег славног Иродовог Храма, у који је и Христос улазио и чије је разорење с тугом пророковао (Мт.23,37-38; 24,1-2). Ипак, јеврејска насеља остала су у Галилеји, и у византијско време било је на десетине синагога по целој Палестини.¹⁾

Број хришћана у Палестини стално је растао, и нарочито се повећавао од времена слободе дате Хришћанству од Константина Великог (познатим *Миланским едиктом* о верској толеранцији, 313. године). Света царица Јелена, мајка Константинова, одлази 326. године из Ниша и Никомидије у Свету Земљу и тамо започиње велике радове на обнови Светих Места.

¹⁾ У интернационалној *Encycl opedi a of JEWIS HISTORY* (изд. 1986. у Израелу; француско издање 1989) стоји на страни 63: „*Јевреји под византијским законом*: 1) Јеврејима је било забрањено: живети у Јерусалиму и посећивати га, осим 9. априла; преобраћати друге у своју веру, имати робове, посебно хришћане; бити на управном положају; женити се хришћанком; подизати нове синагоге; обнављати старе синагоге, осим кад су склоне паду. 2) Јеврејима је било дозвољено: држати своју веру и окупљати се у синагогама; судити своје ствари пред јеврејским судовима; старешине заједница били су ослобођени пореза; старешина Синедриона признат је као поглавар Јевреја“.

Уз помоћ Константинову подигла је десетине храмова по Палестини, на местима Христовог рођења (њена базилика у Витлејему и данас постоји), живљења, делања и страдања (храм васкрсења на Гробу Христовом, са доградњама, и данас стоји). Недавно је на мозаичком поду једне цркве у Мадаби код Мртвог мора откривена карта Св. Земље са убележеним храмовима *задужбинама* ових првих хришћанских царева Св. Константина и Јелене. Каснија традиција задужбинарства, код византијских и српских владара, а и владара других хришћанских народа, потиче из Свете Земље. Јеленино градителство у Светој Земљи наставила је и царица Евдокија, жена Теодосија II, и такође цар Јустинијан. Цар Ифаклије је 628.г. повратио од Персијанаца отети Часни Крст Христов, који је у своје време пронашла Света царица Јелена и који је одувек био у великом поштовању код свих хришћана. Побожно поклоништво – *хаџилук* – у Свету Земљу трајало је непрекидно кроз векове и траје до данас, са променама и тешкоћама које доноси свака историјска епоха. (Једна од најстаријих хаџијских књига је Етеријин *Пуџојис њо Свештим Месџима*, из 4. века). То је заједнички хаџилук – јеврејски, хришћански и исламски – који је символ нашег свељудског хаџилука на овој Планети и у Космосу. Најзначајнија и најаутентичнија Света Места држи до данас Православна Јерусалимска Патријаршија, Сионска „Мајка свих Цркава“ Божијих, а затим следе римокатолици, копти, протестанти и други.

Године 637. муслимани Арапи су заузели Јерусалим, а затим су наследници освајача, калифа Омара, на месту Соломоновог и Јустинијановог Храма подигли две и данас постојеће џамије, које новостворена јеврејска држава Израел није дирала, као ни двехиљадугодишњи православни Храм Васкрсења и Гроба Господњег на Голготи. С краја 11. до 13. века западни хришћани, *крсџаши*, привремено су ослобађали Јерусалим, али су притом и много пљачкали његова и друга Света Места, тако да их је чак и покретач 4. крсташког рата, папа Инокентије II, почетком 13. века, критиковао због пљачке Светиња, које је ислам бар донекле успоштовао. Папа је

ипак прешао преко тога и по поробљеном православном Истоку постављао своје марионетске унијатске „патријархе“.

Владавину Арапа у Палестини Преузели су Селџуци, затим Мемелуци и најзад Османлије. Тек године 1917. коначно из Палестине је заувек удаљена турска власт а управа поверена Енглезима, који су, на извесни начин, омогућили Јеврејима стварање садашње државе Израел 1948. Крајем прошлог века, започет у Швајцарској, пренет је у Јерусалим Сионистички покрет, а нешто пре тога Царска Русија је у Палестини основала „Руско Палестинско друштво“ за проучавање Свете Земље, што су својевремено такође учинили и римокатолици и протестанти са Запада, чије библијско-археолошке школе у Јерусалиму уживају данас светски глас. Православна Јерусалимска Патријаршија има своју „богословију Часнога Крста“ у Јерусалиму.

У Светој Земљи и данас су у центру пажње њених становника, али и целог света, пре свега *Свети Места*. Уствари, цела Палестина је једно велико *Свето Место*. Ту је, на лицу места, одређена вишемиленијумска библијска историја, мање-више сва наша јудео-хришћанска цивилизација, материјална и духовна култура Европе и Европеизираних народа у свету. О тим Светим Местима до данас је писано доста, и углавном се зна оно што је битно. Свако од тих Светишта има своју посебну духовну тежину, вишеслојевито наслеђе, које се може осетити и доживети тек на лицу места. То би била заиста посебна лична прича о свакоме од Светих Места и њихове изнова доживљене историје, али се ми не бисмо овде дуже задржавали на њима. Преостаје нам да нешто укратко кажемо о историософском, *теолошком* смислу Свете Земље и Јерусалима у оквиру јудео-хришћанске духовне традиције, то јест на основу библијско-хришћанске визије *Света* и *Човечанства*.

Из саме Библије, из у њој забележеног погледа на Свету Земљу, види се да је она била најпре „туђа земља“, земља многобожаца и незнабожаца. Затим ју је Бог обећао и дао у наслеђе Аврааму и његовом потомству – *Израелу*, старом

и новом. Па ипак, то наслеђивање ове „обећане Земље“, историјски гледано, било је променљиве среће. У самом библијском казивању о почецима Свете Земље, а које је историјски потврђено као тачно – јер Библија и јесте првенствено *историјска* књига, иако је њена порука истовремено и *метаисторијска* – садржана је једна општечовечанска истина.

Наиме, Библија од почетка повезује тесно *Човека* и *Земљу*: први човек Адам је „*од земље*“ – „*Адама*“ (=Земљанко!) – и име саме земље је „*Адама*“ (1Мојс.2,7; 3,19). Али по Светом Писму, човек, истовремено окарактерисан и *ликом Божијим*, носи у себи неотуђиву *слику* и *прилику* Бога, и то и као личност и као заједница рода људског, и позив му је и мисија на Земљи да постане *Син Божији*, а земљу да учини *Рајем* – својим, али и Божијим, стаништем и *домом*. То је била човеку задата божанска (=богочовечанска) *Икономија*. (Грчка реч *οικονομία* је на словенски сасвим добро преведена као *Домострој*, слично као што грчки израз *Εκολγία* словенски се преводи „Домо-логија“, *Домо-слвље* – брига и старање о људском станишту и жилишту, о дому и обиталишту, о окружењу и животном простору, о „*земљи живих*“, како би рекао Псалмопевац: „Ходићу пред лицем Господњим у *земљи живих*“ – Пс.116,9).

По Библији, Земља и Космос су исто тако и са истим циљем створени, као Рај и за *Рај*. Али је човек ту прву шансу већ једном прокоцкао, на почетку историје, вели Библија. Но то исто Свето Писмо каже и сведочи да ова шанса за човека није сасвим изгубљена. Човек је *иао*, али *није проиао*. То је основна порука библијског *завешта* или *савеза* Бога са Авраамом, и то управо онда кад га позива да из Халдеје дође и настани се у *Ханаан*, у „Земљу обећану“ – Палестину. То је било почетно Божије *обећање*, дато у историји, чији је јамац *Сам* Бог, али у њему учествује и Човек и Род људски, Авраам и Израел, који прихвата тај позив и ступа у савез са Богом. А шта је било са остварењем тог обећања? Да то питање размотримо изближе.

Нема сумње, има неке *дијалектике*, али библијске, не платонске или хегеловске, у томе што је Земља човеку исто-

времено и радост и туга, извор живота али и смрти, благо- слова среће и напретка, али и проклетства, несреће и губитка. То се види и у самом Божијем казивању Израелу: Земља „у којој тече мед и млеко“ даје се Израелском народу – символу Човечанства – у наслеђе (5Мојс.15,4), али се истовремено наглашава том истом народу да је он на тој земљи „дошљак и њролазник, привремени насељеник“ (3Мојс.25,23). Чисто историјски гледано, Палестина је за Израилце уствари то и била кроз векове. А то није само метафора. Штавише, Палестина је то и за хришћане. Та Света Земља, која је символ Земље уопште, бива најтешње везана за Јудаизам и Хришћанство, па и за цело човечанство, али и они исто тако за њу. Управо у тој вези има неке дијалектике. Јер, истовремено, та иста богомдана им Света Земља треба и да их ослобађа од грчевите људске привезаности за Земљу, за царство земаљско и само за њега, да се не би људи свели само на Земљу и поистоветили се само са њом. Јер није Земља спасење човека, него је *Човек* спасење Земље.

Дијалектику тога, или тачније и верније библијском језику: историјски *парадокс* тога, можемо видети на пар примера. Већ је праотац Јаков-Израел неким кључним местима Свете Земље дао име Божије: *Ветил* – „Дом Божији“ (1Мојс. 28,17-19) и *Пенуел* – „Лице Божије“ (1Мојс.32,30). Исто тако, Јерусалим је постао Свети Град Божији (Пс.77,68), „пупак Земље“ по пророку Језекиљу (38,12), тј. центар света, и зато Соломон подиже Храм Богу Живоме у Јерусалиму, у којем Бог воли да обитава и пројављује славу своју.²⁾ Истовремено, међутим, у Светом Писму се говори да су понекад, у превратима људске историје, то јест у променљивости људи, на истим тим местима бивала идолишта, служење не Богу Истиноме, него Ваалу и Молоху! „Место Свето“ постајало је „мрзост

²⁾ Мирчеа Елијаде пише: „За хришћане се Голгота (у Јерусалиму) налази у центру света, јер је била врх Космичке планине и у исто време место где је Адам створен и сахрањен. Тако је крв Спаситеља пала на лобању Адамову, укопану подно самог Крста, па је тако овај искупљен (спасен)“.

запушћења“ и у Светом Граду распет је Господ славе (уп. Мт.24, 15; 1Кор.2,8). О свему овоме трагичном *парадоксу* тако драстично сведоче Пророци, од Илије Тесвићанина до Јована Претече и Крститеља и до самога Христа и Апостола.

У овоме парадоксу има доста елемената од оне библијске апокалиптике, сходно којој се идеја *Светиога Града* двоји и раслојава. Поларизују се и међусобно супростављају *два града* – Свети град Јерусалим и демонски град Вавилон (о чему, после Апокалипсе и Св. Августина, у наше време снажно говоре Достојевски, С. Булгаков и други). Јер, у ствари, у историји се двоји и супротставља Храм Божији и „Пећина разбојничка“, Црква Божија и Кула вавилонска, Јагње Божије и Звер (уп. Мт.21,13; 2Кор.6,14-16; Откр. гл. 12-18).

Па ипак, ово поларизовано, приказивано у црно-белој техници, апокалиптично виђење и схватање света и историје људске у вези са Светом Земљом и Светим Градом, није и једино виђење и схватање које налазимо забележено у Светој Књизи Божијој. Постоји и једно друго виђење, које је уствари библијски дубље и потпуније, библијски реалистичније, и оно је аутентичније јудео-хришћанско виђење Земље и Човека на њој, кроз Свету Земљу Израил – Палестину и Свети Град – Јерусалим.

Реч је о *есхаџолошком* виђењу и доживљају Земље и људске историје на њој. Ово есхаџолошко виђење и схватање, треба нагласити, још не значи и *не-историјско* или анти-историјско. Напротив, управо је библијска, јудео-хришћанска *есхаџолошка визија* отворила и омогућила право виђење и поимање *историје*, али не као цикличког враћања свега на почетак (макар то био и првобитни „Рај“ или преисторијско „Срећно доба“), како је то свугде у ванбиблијском окружењу античког света, него као *прогресивно*, динамичко и креативно виђење и схватање Земље и човека на њој. *Есхаџолошко* није анти-историјско, али је више него само голо историјско. То је метаисторијско, христоцентрично виђење и поимање земаљске стварности и историје људске. Да погледамо то, укратко у самој Библији.

Ако пођемо од самог Светог Писма, од Библије као парекселанс *палестинске* географско-историјске књиге, видећемо да је већ у самом називу *Ханаана* као „Земље обећане“ Аврааму и његовом потомству (Јевр.11,9) речено заиста више од голе географије и голе историје. Боље рећи у том називу је садржана већ и *есхаџолошка историја и есхаџолошка географија* Свете Земље.

Наиме, Аврааму и даље Давиду обећана је и *гаџа* у наслеђе земља Израелова, као *крошкима* (=искреним и чеснијим пред Богом и људима). Јер је у Библији речено: „Кротки ће наследити земљу“ (Пс.36/37,11 и 131/2,1). Па ипак, и праотац Аврам и Цар и Пророк Давид, уза све то *наслеђе* земље, живели су на тој земљи са сазнањем и осећањем да су ипак „дошљаци и привремени насељеници“ (уп. Пс.38,13: „Јер сам дошљак (=привремени насељеник) Твој и пролазник на земљи, као и сви оци моји“; уп. и Јевр.11,14: „Који тако говоре показују да траже отаџбину“). Исте речи Старог Завета понавља Христос у Новом Завету: „Блажени *крошци* јер ће наследити земљу“ (Мт.5,5). Ове старозаветне и новозаветне речи о наслеђу земље тумаче Апостол Павле и Григорије Ниски као *наслеђе есхаџолошко*, тј. наслеђе „Небеске Земље“ и „Небеског Јерусалима“ (Гал.4, 25-26; Јевр.11,13-16, *Омилија 2. на Блаженства* Светог Григорија Ниског).

Ово парадоксално *есхаџолошко* виђење и схватање није порицање историје, него пре осмишљење и преображење историје, заквашење историје метаисторијом, тј. есхаџологијом. То је својеврсни *суд* над историјом, али истовремено и *сјасаване* историје од зла и греха, од смртнога и трулежнога у њој; то је она јеванђелска истина да „зрно пшенично паднувши на земљу *шреба да умре*“, али не зато да би пропало, него да „многи род донесе“ (Јн.12,24-25).

Ово ће српском читаоцу бити схватљивије ако подсетимо да је управо такво тумачење наше људске историје и географије дао наш народни хришћански, православни геније, када је Косовско опредељење Светог кнеза Лазара назвао *ојредељењем за Царство Небеско*. Подсетимо се шта каже српска народна песма из Косовског циклуса:

„*Полешио соко шица сива
од свеџиње од Јерусалима*“.

Даље се у песми каже да је то, у ствари, био пророк Илија (представник Божијих Пророка и Апостола), а Јерусалим је, у ствари, Богородица (символ Небеске Цркве), тако да се у пресудном моменту наше историје Косовским Мученицима јавља Царство Небеско, али из Христовог Јерусалима. Дакле, не толико „садашњи Јерусалим“ из Палестине, колико онај „Горњи Јерусалим, који је слободан и мати је свима нама“ (Гал.4,22; уп. Јевр.12,22). Тај Вишњи Јерусалим јесте онај који позива цара Лазара и Косовске Србе да се у историји понесу и определе есхаџолошки. Оваква традиција виђења и тумачења историје и географије, изнета у овој српској народној песми, није код Срба дошла само од Светог Саве (који се монаштвом определио за Царство Небеско, али тиме није мање учинио у историји и географији свога народа и земље, а додајмо и то да је особито волео Свету Земљу и „Божији жељени град Јерусалим“, па их је двапут поклонички посетио), него је то била библијска, јудео-хришћанска заједница од Св. Браће живо присутна у Српском народу и његовом историософском и духовном схватању људског живота и судбине на Земљи.

Треба, дакле, још једном јасно рећи и нагласити да есхаџолошко виђење и тумачење библијске историје и географије Свете Земље и њене свештене историје као симбола целе Земље и нашег јединственог *хроноџона* (тј. географско-историјског средишта наше цивилизације, или „пупка земље“, како рече Пророк), не значи порицање историје и географије Свете Земље Израелове – Палестине, и преко ње и наше планете Земље. Управо је обрнуто – то је осмишљење њено.

Да укратко резимирамо: по среди је истинско библијско *џиџолошко* (мистагошко, исихастичко, *лиџурџијско*) схватање и виђење света, историје људске и земаљске, виђене и сагледаване увек у преображајној светлости Царства Небеског. Управо онакво виђење какво је први видео праотац Јаков и зато добио име *Израел* (*боговудац*): „Лествица која спаја Небо и Земљу“ (1Мојс.28,12-18; Јн.1,14 и 49-51). То је виђење и схва-

тање земље и историје рода Адамовог на њој у светлости *ἱρисуσίβα* (παρουσία) Господњег на тој Земљи и у историји. Ту подразумевамо и прву *ἱарусију* Христову у Палестини и ону *есхатолошку* Другу *ἱарусију* Царства Небеског, како то исто али новозаветно потпуније говори и посведочује Сâм Христос (1Мојс.28,12-18; Јн.1,14 и 49-52). Исту ову тему опширније развија велики Јеврејин и велики хришћанин Павле из Тарса, и то баш у Посланици упућеној Јеврејима (глава 7-9 и 11-13), где на есхатолошки начин тумачи целокупну свештену историју и свештену географију Старог и Новог Израела. За Апостолом Павлом ово виђење и схватање излаже, и у животно-литургиској пракси показује, сва светоотачка теолошка мисао, егзегеза, химнографија, историософија, теологија, и пре свих и свега сама Света Литургија Православне Цркве.

Укратко речено: ако спојимо највећег јеврејског Пророка Исаију и највећег хришћанског Апостола Јована и уједно повежемо њихово изворно библијско, профетско виђење Свете Земље и њене историје, као симбола целокупне Земље и историје рода људског, онда ће то бити она јединствена библијска, старозаветно-новозаветна визија, порука и благовест: о Христоцентричном *ἰοκρεῖτῳ* и *ἰοδωγῳ* преображаја овог неба и ове земље у *Ново Небо* и *Нову* земљу (Ис.65,17; Откр.21,1-3), што је уствари једна и јединствена свесаборна *Скинија* (=Дом, Црква) Бога са људима и људи са Богом. Небо на Земљи, и Земља на Небу.

Света Земља Израел и Свети Град Јерусалим припадају свему човечанству, и у Земаљском и у Небеском Царству.

